

УДК 371.13:371.15

ПРОФЕСІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПЕДАГОГА В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ

Метельська Н.Й.

доктор філософії,

Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка

У статті проаналізовано особливості професійної діяльності педагога в умовах інклюзивного освітнього простору, зокрема, спеціальну підготовку педагога як невід'ємний складник цього процесу. Акцент зроблено на співпраці педагогів в інклюзивному освітньому закладі задля соціалізації дитини з особливими потребами та її підготовки до самостійного життя.

Ключові слова: професійна діяльність, діти з особливими потребами, соціалізація, інклюзивна освіта, інклюзивний освітній простір.

The article analyzes the peculiarities of the professional activity of a pedagogue in an inclusive educational space, in particular, the special training of a pedagogue as an integral part of this process. Emphasis is placed on the cooperation of pedagogues in an inclusive educational institution for the socialization of a child with special needs and his or her preparation for independent living.

Key words: professional activity, children with special needs, socialization, inclusive education, inclusive educational space.

Актуальність проблеми. Сьогодні основною метою розвитку суспільства визначено повагу до різноманіття, ідею толерантності, що могло би забезпечити повноцінну інтеграцію усіх верств населення у соціум, зокрема, й дітей з особливими потребами.

Поряд із цим актуалізується потреба у розробці нових підходів до навчання дітей із особливими потребами в загальноосвітньому просторі, що можуть більш повно задовольнити б потреби їх розвитку, спростити процеси корекції та

реабілітації, сформувати адаптовану особистість, яка здатна до інтеграції в соціум. Таким вимогам цілком відповідає інклюзивна освіта, тобто можливість дітей з особливими потребами навчатися в умовах загальноосвітнього навчального закладу. За цих обставин одним із найважливіших моментів у впровадженні інклюзивної освіти є здатність педагога здійснювати ефективну професійну діяльність в умовах інклюзії [5].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема інклюзії та соціалізації дітей з особливими потребами була розкрита в численних дослідженнях як зарубіжних, так і вітчизняних науковців. Одним із аспектів вивчення стала специфіка підготовки педагогічних кадрів для інклюзивного освітнього простору та особливості здійснення ними професійної діяльності в умовах звичайної школи (В. Бондар, В. Засенко, А. Колупаєва, С. Миронова, О. Хохліна, В. Синьов, К. Островська, О. Федоренко, А. Шевцов, М. Шеремет та ін.). Проте, незважаючи на численні дослідження, ця проблема не втрачає актуальності в умовах освітньої системи України.

У зв'язку з цим **метою статті** є проаналізувати особливості професійної діяльності педагога в умовах інклюзивного освітнього простору.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасне розуміння організації освіти дітей з особливими потребами дає змогу вважати спеціальну підготовку педагога обов'язковим складником освітнього процесу. Невід'ємним аспектом професійної компетентності педагога є спеціальні психолого-педагогічні, анатомо-фізіологічні знання, уміння та навички, особистісні риси, стратегії поведінки, стереотипи й установки, які дають змогу впроваджувати та застосовувати ефективні педагогічні освітні технології для усіх категорій дітей з особливими потребами [5].

Сьогодні в Україні як законодавство, так і суспільна й педагогічна думка щодо освіти таких дітей зазнали позитивних змін, проте навчально-методичне забезпечення інклюзивного навчання ще потребує вдосконалення та модернізації, так само, як і підготовка відповідних фахівців [4]. Дійсно, головними чинниками впровадження інклюзивної моделі навчання є належна

фахова підготовка педагогів для роботи з дітьми з особливими потребами, наявність спеціальних, методично обґрунтованих програм, які би сприяли підтримці цих учнів у загальноосвітньому середовищі [4].

В умовах інклюзивної освіти особлива роль відводиться педагогу, оскільки ефективність навчального процесу буде залежати саме від його здатності пристосуватися до нових вимог та середовища, від прагнення зробити власний внесок у педагогічний процес, його розвиток і покращення. Важливим аспектом готовності педагога до діяльності в умовах інклюзивної освіти є його професійно важливі психологічні якості. Готовність стати учасником інклюзивного процесу полягає не тільки в наявності відповідних методичних матеріалів, матеріальної бази, а й у психологічній готовності педагога до роботи з дітьми з особливими потребами [1].

Не менше значення має і особистісна готовність фахівця до роботи в інклюзивному середовищі. Тому важливо, щоб педагоги адекватно ставились до вимог педагогічного супроводу дітей з особливими потребами [1].

Крім того, інклюзивна освіта передбачає, що вчителі, задіяні в її реалізації, мають володіти широкими знаннями про розвиток дітей з особливими освітніми потребами, вміти реалізовувати корекційні заходи в умовах загальноосвітньої школи [3]. Для здійснення ефективної корекційно-виховної роботи з дітьми з особливими освітніми потребами педагог повинен володіти деяким обсягом професійних знань. Основою професійно-теоретичної підготовки педагога є знання із загальної та спеціальної психології і педагогіки [5].

Однак для вчителя недостатньо тільки отримати знання, важливо вміти їх застосовувати на практиці, тобто володіти професійними вміннями в умовах інклюзивної освіти. Крім загальних мають місце і спеціальні професійні вміння, що стосуються роботи педагога з дитиною з особливими освітніми потребами [5]. Професійні вміння фахівців інклюзивної освіти включають: оцінку особливих потреб і можливостей дітей; адаптацію та модифікацію навчальних планів і програм відповідно до особливостей розвитку дитини; використання допоміжних навчальних технологій, зокрема диференційованих методик

навчання; здійснення корекційно-виховної роботи з дітьми; планування й реалізацію спільної діяльності різнопрофільних фахівців з батьками; використання внутрішньошкільного моніторингу («індексу інклюзії»); використання в роботі новітніх технологій [4].

Крім того, для успішної роботи в умовах інклюзивного освітнього простору педагоги мають володіти і достатнім рівнем знань та навичками роботи з дорослими, а також певним рівнем умінь спілкуватися, домовлятися, взаємодіяти із сім'ями і долати конфлікти, зменшувати психологічну відстань між батьками і вчителем [2].

Педагоги мають орієнтуватися в тому, що робота фахівців з інклюзивної освіти пов'язана з постійною творчою активністю і підпорядкована принципу гнучкості навчальних програм, які відповідають потребам дітей із відмінними можливостями та здібностями. Діти з особливими потребами отримують необхідну підтримку протягом виконання загальної навчальної програми, а не користуються спеціально розробленими програмами або ж програмами для спеціальних шкіл. Підтримка здійснюється постійно, починаючи з мінімальної допомоги, яку надає асистент вчителя, що також залучений до навчально-виховного процесу [4].

Вчителі інклюзивних освітніх закладів повинні бути компетентними у тому, що сьогодні інклюзивний процес має здійснюватися диференційовано за індивідуальними планами, посилюючи для дітей, за умови кваліфікованої спеціальної корекційної допомоги. Крім учителя, у навчальному процесі активну участь має брати асистент вчителя, до компетенції якого повинне бути включене і володіння корекційно-компенсаторними технологіями. Він має здійснювати превентивне та корекційне забезпечення освітніх послуг спільно з усіма фахівцями мультидисциплінарної команди. Склад такої команди залежить від особистості дитини та її психолого-педагогічних особливостей. Учасники команди спільно оцінюють стан розвитку кожної дитини, розробляють перспективні та короткочасні індивідуальні плани роботи з дитиною, реалізують їх разом із дитиною, за потреби залучають фахівців, планують

додаткові послуги, аналізують результати спільної діяльності, оцінюють її, а також постійно підвищують кваліфікацію [4].

З метою створення кращих умов для процесу навчання і виховання дітей в інклюзивному освітньому середовищі, учителям у процесі роботи слід постійно співпрацювати з батьками, враховувати їхні побажання і рекомендації [2].

При плануванні навчально-виховного процесу в інклюзивній освіті кожен із фахівців зосереджується на необхідності впровадження інноваційних психолого-педагогічних підходів і методів, зокрема при оцінюванні навчальних досягнень дітей; запровадженні індивідуально-диференційованого підходу до кожної дитини з особливими освітніми потребами (індивідуальних програм розвитку або індивідуальних навчальних планів); забезпеченні якісного психолого-педагогічного, корекційно-реабілітаційного супроводу дітей з особливими потребами; робота із батьками [4].

Вчителі мають розуміти, що командний підхід до навчання та виховання дітей є одним із принципів роботи інклюзивного освітнього закладу. Адаптація і модифікація навчально-методичного забезпечення та створення індивідуальних навчальних планів разом із батьками є невід'ємним кроком на шляху до впровадження якісної інклюзії. Водночас ця процедура є досить трудомісткою, вимагає творчого і професійного підходу та готовності педагогів [4].

Робота усіх фахівців інклюзивного освітнього закладу спрямована на досягнення головної мети — соціалізації, тобто підготовки дитини до самостійного життя. При цьому педагогічна підтримка та допомога у процесі навчання не має перевищувати необхідну. В іншому випадку дитина може стати надто залежною від цієї підтримки, а компенсаторні можливості її організму послабляться [4].

Слід зазначити, що в інклюзивному освітньому закладі співпраця педагогів має поширюватися не тільки на батьків дітей з обмеженими можливостями здоров'я, а й на батьків здорових дітей. Завдяки консультуванню і бесідам з батьками здорових дітей з'являється можливість сформувати толерантне ставлення до дітей з особливими потребами, здатність сприймати їх

як рівноцінних членів соціуму, оскільки саме низький рівень розуміння сутності інклюзивної освіти спричиняє викривлення ідеї соціалізації. Таким способом можна спростувати побоювання батьків здорових дітей, які пов'язані з особистими упередженнями щодо окремих порушень, сформуванню високого рівня обізнаності і розуміння суті та завдань інклюзивної освіти, навчити відрізняти інклюзивну та спеціальну освіту [2].

Висновки. Отже, роль педагога в реалізації інклюзивної освіти є надзвичайно вагомою, адже соціалізовані діти з особливими потребами уже з ранніх років мають змогу стати повноцінними учасниками суспільства. Для ефективного виконання професійних функцій в інклюзивному освітньому просторі педагог має володіти знаннями про специфіку розвитку дітей з особливими освітніми потребами, правила роботи з дітьми та дорослими учасниками освітнього процесу, бути здатними працювати в команді з іншими фахівцями, а також адаптувати навчальні програми під потреби дитини і надавати їй необхідну допомогу у навчанні.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямі полягають у дослідженні психологічної готовності педагогів до роботи в умовах інклюзивного освітнього закладу.

Список використаних джерел

1. Бабакова О.С. Готовність педагогів до впровадження інклюзивної освіти в Україні. *Педагогіка здоров'я*: збірник наукових праць IV Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої 210-річчю з дня заснування Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди / за заг. ред. І.Ф. Прокопенка. Харків: ХНПУ ім. Г.С. Сковороди, 2014. С. 625-626.
2. Бородіна О.С. Роль вчителя в оптимізації взаємовідносин «педагоги-батьки» в інклюзивному освітньому середовищі. *Педагогіка здоров'я*: збірник наукових праць IV Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої 210-річчю з дня заснування Харківського національного

педагогічного університету імені Г.С. Сковороди / за заг. ред. І.Ф. Прокопенка. Харків : ХНПУ ім. Г.С. Сковороди, 2014. С. 629.

3. Васильєва К.І. Проблема формування готовності загальноосвітніх шкіл до інклюзивної освіти. *Педагогіка здоров'я: збірник наукових праць Всеукраїнської науково-практичної конференції* / За заг. ред. проф. О.М. Микитюка. Харків : ХНПУ ім. Г.С. Сковороди, 2011. С. 259, 262, 264.
4. Ленів З.П. Особливості реалізації інклюзії та підготовки відповідних фахівців: проблеми, досвід, перспективи. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія.* 2014. № 28. С. 119-123.
5. Чупахіна С. Психолого-педагогічний супровід дитини з ООП: співпраця із сім'єю. *Освітній простір України.* 2015. Вип. 6. С. 100-104.